

TÜRKİYE'DE YAŞAYAN KÜLTÜREL BİR FARKLILIK: ÇİNGENELER

Halime Ünalı^{1*}

¹Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

*halimeunaldi@hotmail.com

Özet: Türkiye'de yaşayan birçok kültürel ve etnik farklılıklardan birisi de Çingene-lerdir. Çingenele Anadolu'ya yaklaşık 10. yüzyılda gelmiş, o günden bu yana da Anadolu halkıyla iç içe yaşamaktadırlar. Uzun süredir Anadolu'da yaşamlarına rağmen dışlanmakta, ötekileştirilmektedirler. Kimlikleri tanınmamakta, eğitim, öğretim gibi çoğu haklardan yararlanamamaktadırlar.

Çingenele, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de değişik adlarla anılmaktadır. Onlara karşı büyük önyargı oluşturan Çingene adı, çeşitli atasözü ve de-yişlerde günlük yaşamada kullanılmaktadır. Bu tür anlatılar genelde aşağılayıcı ve küçültücü olarak kullanılmaktadır. Çingenele bunca baskıya maruz kalmalarına karşın kimliklerini korumayı başarmış, yaşadıkları topluma uyum sağlama konusun-da olağanüstü başarı göstermişlerdir.

Anahtar sözcükler: Çingene, Roman, Kimlik, Ötekileştirme

A Cultural Variety Living in Turkey: Gypsies

Abstract: One of a lot of cultural and ethnic varieties living in Turkey is the Gypsies. The Gypsies came to Anatolia about 10th century A.D.; having lived nested with Anatolian people since the date. Despite they have lived for a long time, having been excluded and otherized. Their identity are not recognized and, they can not use most rights such education-teaching.

The Gypsies are known by a lot of other names like plenty of places in the world. The name of 'Gypsies', which creates a great prejudice against them, being used as different proverbs and phrases in speaking language. Generally, this kind of expressions have used degradingly and humiliatingly. Considering the Gypsies suffer from so many oppressions, they are incredibly successful with regarding to keep their identity and to adapt to the society which they live together.

Keywords: Gypsies, Romani people, Identity, Otherization

1. GİRİŞ

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de güncelliğini koruyan önemli sorunlardan biri etnik gruplar, dinsel ve dilsel, ulusal ve kültürel azınlıkların sorunudur. Birçok ülkede çok kimlikli, çok kültürlü, çok uluslu, çok dilli ve çok dinli demokratik bir toplum yapısı oluşturulmasına karşın Türkiye’de bu tür sorunların çözülememiş olması oldukça endişe verici bir durumdur. ‘Esmer vatandaş’, ‘Karaçi’, ‘Poşa’ gibi değişik isimlerle anılan Çingenerler de, bahsedilen kültürel ve ulusal farklılıklardan birisidir. Hemen hemen Türkiye’nin her yerinde yaşamalarına ve etnik farklılık olmalarına karşın, çoğu vatandaşlık haklarından yararlanamamaktadırlar.

Yüzyıllar boyunca sürekli olarak çeşitli etkilere ve baskılara maruz kalan Çingenerler, kimliklerini korumayı başarmış, uyum sağlama ve ayakta kalma konusunda olağanüstü bir başarı sergilemişlerdir. Bugün, Avrupa’nın birçok yerinde olduğu gibi ülkemizde yaşayan Çingenerler’e karşı da ayrımcılık kendini göstermektedir. Çingenerlerin önemli bir çoğunluğu kentin dış taraflarındaki varoş semtlerde, olumsuz koşullarda yaşamalarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar. Toplumsal statüleri oldukça düşük olup, toplum tarafından dışlandıkları ve ayrımcılığa tabi tutuldukları bir gerçektir.

Bu makale; Hindistan’dan gelerek Anadolu’da yerleşen Çingenerlerin tarihsel geçmişlerini, sosyal hayatlarını, yaşadıkları ayrımcılığı, ön yargıları ve bugünkü durumlarını ötekileşme bağlamında anlatmayı amaçlamaktadır.

2. ÇİNGENELERİN ANADOLU’YA YERLEŞMELERİ:

Çingenerlerin, Anadolu’ya ilk geliş tarihleri konusunda kesin bir bilgi yoktur. Sampson’a göre (1923), Çingenerler, anavatanları Kuzey Batı Hindistan’dan Afganistan ve İran üzerinden Anadolu’ya; özellikle 9. yüzyılın sonuna doğru ve 10. yüzyıl başından itibaren gelmeye başlamıştır (Aktaran: Arayıcı, 2008: 235). Anadolu’ya gelen Çingenerlerin önemli bir kesimi Anadolu’da kalmış ve kesin olarak yerleşmiştir. Çingenerlerin İstanbul’a ilk geliş tarihi 1050’dir (Kenrick, 2006: 54). Diğer bir kesimi ise İstanbul üzerinden Balkan ülkelerine gitmişlerdir. Diğer önemli bir bölümü de 14.yüzyılın sonundan 15.yüzyılın başından itibaren Avrupa ülkelerine dağılmışlardır (Arayıcı, 2004: 235).

Çingenerlerin Türk toplumuyla ilişkileri oldukça eskidir. Selçuklu Türkleriyle başlayan ilk temasın ardından üç ana Çingene grubundan olan Rom’lar, Anadolu üzerinden batıya (Avrupa’ya) geçmiştir (Marushiakova, 2006: 14). Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise Çingenerlerle ilgili idari düzenlemelere gidilmiş,

büyük bir Çingene grubu ‘Çingene sancağı’--‘Liva-i Çingâne’- (Gökbilgin, 1977: 423) adı verilen bölgede (Trakya/Rumeli) ikamet etmiş, belirli kısmı ordu ve devlet hizmetinde çalışmışlardır (Kolukırık,2009: 12). Osmanlı İmparatorluğunda Çingene nüfusu vergilerin düzenli alınabilmesi için yaş, iş ve medeni durum bağlamında tanımlanmıştır. İmparatorluk içindeki Çingeneler için en popüler meslekler demircilik ve müzisyenlikti. Bunların yanı sıra tenekeci, nalbant, kuyumcu, kılıç, soba, ayakkabı, terlik, geniş başlı çivi imalatçılığı, deri işçiliği, terzi, boyacı, hırdavatçı, kasap ve bahçıvanlıktır. Demirciler genelde orduya hizmet verdikleri için diğer mesleklere göre daha önemli bir konuma sahiptiler. Çingenelerin, Osmanlı İmparatorluğu içindeki medeni statüleri aynı tarihsel dönemde -(Ortaçağlarda)- Batı Avrupa’da kitlesel zulümlere maruz kalan kardeşlerinin- kinden daha elverişli olmuştur. Etno-kültürel karakteristik yapılarını, yaşam tarzlarını, dillerini ve geleneksel işlerini korumuşlar, diğer ülkelerdeki Çingenelerden kendilerini daha iyi ifade etmişlerdir (Marushiakova, 2006: 50-56).

Cumhuriyet döneminde ise Lozan Antlaşması çerçevesinde Yunanistan’dan gelen ve sayıları tam olarak belli olmayan Çingene nüfusunun varlığı söz konusudur. Lozan’da imzalanan ‘Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi’ uyarınca göç eden Türk göçmenlerle birlikte belirli bir oranda Çingene nüfusu da Türkiye’ye gelmiştir (Özkan, 2000: 2). Lozan Antlaşmasının ilgili hükümleri ırka dayalı değil dine dayalıdır. Dolayısıyla Çingeneler de Müslüman oldukları kabul edilerek mübadeleye tabi tutulmuşlardır. Balkanlar, Bizans’ın son dönemlerinden itibaren Çingeneler açısından ikinci bir vatan olma özelliği taşımıştır. Öyle ki ‘Çingeneler Avrupa’ya ilk olarak 13. Yüzyılın sonlarında Osmanlı Türkleriyle geçmiş’ bazı durumlarda da Türk casusu gibi tanımlamaları almışlardır (Kolukırık, 2009: 71). Göçle gelen Çingeneler, Ege, Marmara ve Trakya bölgelerine yerleştirilmişlerdir (Kolukırık, 2009: 14).

3. ÇİNGENELERİN SOSYAL YAŞAMI:

Türkiye’de genellikle bütün yerleşim yerlerinde -gerek göçebe gerek yerleşik olarak yaşayan- Çingenelere rastlamak mümkündür. Uluslar arası kuruluşların verilerine göre Çingenelerin toplam sayısı 450-550 bin arasında değiş-

¹ Çingenelerle ilgili olarak idari düzenlemeler, onların belli bir sistem içine alınması bakımından önemlidir. Bu durum, Çingenelerin yaşadıkları başka ülkelerde rastlanılmayan bir özelliği işaret eder. Hatta onların bir sancak şeklinde idari organizasyon altına alınmaları, zamanla bu yöredekilerin yerleşik hayata geçiş ve daimi surette ikametlerini sağlayarak topluma entegrasyonlarında rol oynamış olmalıdır. Ayrıca Çingene Sancağı coğrafi bir bölge değil sadece yönetim bakımından idari bir sınırlamayı nitelendirir (Altınöz, 2007: 19-20).

mektedir. Ancak, gerçek rakamın bu sayının çok üstünde olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Türkiye'deki bazı Çingene ileri gelenleri, bu sayının 2 milyondan fazla olduğunu ileri sürmektedirler. Arayıcı'ya göre, Türkiye genelinde yaşayan Çingenelerin toplam sayısı 1 milyon kadardır. Genel nüfus sayımlarında, ülkemizde yaşayan etnik ve azınlık grupların durumları hakkında istatistikî veriler saptanmadığında Çingenelerin toplam sayısı konusunda net bir rakam vermek olanaklı değildir². Çingenelerin yoğun olarak yaşadıkları yer Trakya ve Marmara bölgesindeki yerleşim yerleridir. Bunu Edirne, İzmir, Bursa, Eskişehir Muğla ve Ankara gibi kentler izlemektedir (Arayıcı, 2008: 236).

Çingenelerin dini yaşamlarına ilişkin çeşitli tartışmalar vardır. Bir dinlerinin olup olmadığı ve dini ritüelleri yerine getirme konusundaki davranışları Çingenelere karşı yöneltilen en büyük eleştirilerden biridir. Çingeneler buldukları ülkenin dinini kabul edip yaşamaktadırlar. Osmanlı İmparatorluğu döneminde nüfus katmanları dini yapılanmaya göre tasnif edilmesine rağmen Çingenelerin herhangi bir dine mensup olmamaları veya olsalar bile bunun Osmanlılar tarafından kabul edilmediğidir (Altınöz, 2007: 15). Bunun en açık örneği ise Çingenelerin Müslüman ya da gayrimüslim olsun her iki gruptan da cizye alınmasında görülür. Türkiye'deki Çingenelerin dini inanışlarına baktığımızda ise şunları görmek mümkündür. Özkan'a göre (2000: 104), Türkiye'de İslam inancına sahip olan Çingeneler, itikadî açıdan kendilerini Bektaşî- Alevî ve Sünnî olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Özellikle göçer durumda olanların pek çoğu Bektaşî - Alevî Müslüman, yerleşik durumda olanların büyük çoğunluğu ise Sünnî Müslüman olarak bilinmektedir. Göçerlerin Bektaşî-Alevî itikadını benimsemelerinin en önemli nedeni, Yörüklerle içli dışlı olmalarından kaynaklanmaktadır. Kolukırık ise (2009: 15), yukarıda bahsedilen özelliklerin hangi bölgede yaşayan Çingene grupları için geçerli olduğunun belli olmadığını, ayrıca Bektaşî-Alevî itikadına sahip Çingenelerin kimler olduğuna dair herhangi bir bilginin olmadığını vurgular. Yine Kolukırık'ın Ege bölgesinde yaptığı mülakatlarda Çingenelerin Aleviliği kabul etmediği ve Alevî vatandaşların da Aleviliği Çingenelerle bağdaştıramadığı bulgulanmıştır.

² Bu durum sadece Türkiye'de değil hemen hemen dünyanın bir çok yerinde Çingene nüfusunun yaşadığı yerlerde böyledir. Mesela Köln'de yaşayan Çingenelerin sayısını kimse tam olarak bilmemektedir. Ancak tahminen 7000 Çingene'nin bu bölgede yaşadığı söylenebilir (Benninghaus,2007: 95). 1994'te Bulgaristan'da yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Bulgaristan'da yaşayan Romanlar'ın sayısı yaklaşık olarak 300000'dir. Fakat Romanlar da Bulgarlar da buna inanmazlar. Roman Sivil Toplum örgütleri toplam Roman nüfusunun 800000 ile 1000000 arasında olduğunu söyler (Kyuchukov, 2007: 73).

Çingenerlerin kullandığı dil bağlamında ise elimizde yeterli kanıt ve araştırma olmamasına rağmen şunları söylemek mümkündür. Türk Çingenerleri Balkan diyalektiği içinde gösterilmektedir. Türk Çingenerlerinin kullandığı dil, Balkan diyalektiği içerisinde yer almaktadır. Balkan diyalektiği Balkanlarda konuşulan Erli, Arlı (Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya) ve Türkiye’de konuşulan Xoroxano’dur (Kolukırık, 2009: 15).

Türkiye’de yaşayan Çingenerlerin pek çoğu anadilleri olan ‘Romani’ diliyle konuşmakta ve iletişim kurmaktadır. Özgür yaşamayı sevdikleri ve birisinin emri altında çalışmayı sevmedikleri için esnek, sürekli olmayan işleri yapmayı tercih etmektedirler. Bu konuda Fonseca’nın belirttiği özellik oldukça dikkat çekicidir. ‘Meslekleri onlar için kültürel olarak ayakta kalabilmenin anahtarı olmuştur’ (2002: 112). Yaptıkları işler hamallık, seyyar satıcılık, ayakkabı boyacılığı, müzisyenliktir. Teknolojinin gelişmesiyle geleneksel uğraşları olan demircilik ve kalaycılık daha az yapılmaktadır.

Çingenerler, buldukları yerlerin belirli semtlerin ‘varoş’larında, kenar mahallelerinde, sağlıksız koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Çingenerler arasında önemli bir kesim, tamamen yerleşik düzende yaşamaya başlamıştır. Göçebe şeklinde yaşayanların önemli bir kesimi ise, belirli bir güzergâh üzerinden ilkbahar mevsiminden sonbahar mevsimine kadar yapacakları yolculuk nedeniyle, kış aylarında barındıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadır (Arayıcı, 2008: 241).

Gerek göçebe gerek yerleşik düzende yaşayan Çingenerlerin önemli bir bölümü ‘marjinal’ gruplar halinde zor şartlar altında hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar. Çingenerlerin büyük çoğunluğu, halen resmi dilde okur- yazar değildir. Okur- yazar durumda olanların da eğitim ve kültür seviyeleri oldukça düşüktür (Arayıcı, 2008: 249). Okur- yazar olmadıkları için de esnek ve marjinal işlerle geçimlerini sağlamaktadırlar. Bunların dışında Çingenerler ekonomik nedenlerden ötürü Çingene olmayanlarla iletişim kurmaktadır. Dış gruplarla iletişimi yaşadığı toplumda onun var olabilme imkânı sağlamaktadır.

4. TÜRKİYE’DE ÇİNGENELERE KARŞI ÖNYARGI:

Önyargılar, sosyal etkileşimin çıktılarıdır. Sosyal etkileşim süreci içerisinde birey ve grupların birbirlerine bakış açısı veya kapalılığı önyargıları üretmektedir. Çingene olmayanların (Gaco’nun), Çingenerlere karşı tutumları fıkralara, tarihsel geçmişe, günlük dilde kullanılan deyişlere kadar girmiştir. Bu bölümde değişik örneklerden söz edilmeye çalışılacaktır.

Türkiye'deki Çingenelerin kökeni ile ilgili bir anlatı, Hz. İbrahim'in mancınıkla atılması esnasında meleklerin buna mani olduğu ve melekleri kovalamak için de şeytanın telkiniyle bir bacı kardeşin, mancınığın yanı başında zina etmesinin neticesi olarak meydana geldiklerine dair halk inancıdır. Bu inanışa göre Çin ve Gene adlı iki kardeşin ensest bir ilişkiye girmesi sonucunda Çingenerler dünyaya gelmiş ve Çingene ismi buradan türemiştir.

Çingenelerin göçebeliliğine ilişkin anlatıda Çingenelerin vatansız oluşu Tanrının bir hatası olarak vurgulanır. Tanrı tüm ırklara toprak ve yiyecek (buğday) dağıtmış, ancak Çingeneleri unutmuştur. Bunun üzerine Tanrı onların sürekli dolaşmalarını istemiştir (Kolukırık, 2009: 122).

Çingenelerin gezgin olmalarına dair başka bir inanç da şu şekildedir. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinde kullanılacak çivileri yaptırmak için iki asker görevlendirilir. Askerler önce iki Yahudi sonra da Suriyeli bir demirciye giderler ve her üçüne de çivi yaptıramazlar. Çivileri Çingene demirci yapar. Ancak üç çivi bittiğinde ölen diğer üç demircinin sesi demirciye dördüncü çivi yapmaması için yalvarır. Buna rağmen Çingene demirci, dördüncü çivi tamamlar fakat onu bir türlü soğutamaz. Çivi gömmek için çaba gösterir ama çivinin ışığı her yana yayılmaktadır. Bu durumdan korkan Çingene her şeyi bırakır kaçır ancak çivi Çingene'yi takip etmeye devam eder. Çingenelerin bir yerden bir yere dolanmalarının nedeni budur (Fonseca, 2002: 104).

Çingenelerin dini yaşamlarını konu edinen fıkrada Çingeneler, dine karşı lakayt davrananlar olarak değerlendirilmektedir. Çingene bir gün camiye gider. Namaz kılmak için saf tutulur. Çingene, mahallenin belalısı Kara Rüstem'in yanına düşer. Namazın sonunda herkes imamla birlikte sağ tarafa selam verirken Çingene sol tarafındaki Kara Rüstem'e selam verir. Namaz bitiminde Çingene'ye sorarlar, neden sol tarafına önce selam verdin. Çingene cevap verir. Tanrı affeder ama Kara Rüstem affetmez (Kolukırık, 2009:123).

Çingenelerin kendi kültürlerinden kopamayacağını anlatan diğer bir fıkrada Çingene kızının padişahla evliliği konu edinilmektedir. Padişahın biri Çingene kızı ile evlenmiş, onu sultan yapmış. Bir gün padişah ve sultan sazlıkta gezerken, Çingene sazlıktaki sazları görünce dayanamamış ve şöyle demiş. Şu sazlardan da ne güzel sepet olur.

Sözlü anlatılardan başka günlük dilde Çingenelere ilişkin olarak kullanılan pek çok tanımlama, atasözü ve deyim söz konusudur.

Çingene çalar Kürt oynar.

Şecaat arz ederken merdi Kıpti sirkatin söyler.

Bahçeye erik, kapıya Çingene bastırma.

Çingene’nin Bismillahundan kıl çıkar.

Yetmiş iki milletin buçuğu

Çingene kadınla mı birlikte oldun? : Çok konuşan için

Çingene düşünüyü mü var? : Gürültülü yer için

Çingeneleşme: Cimri için

Çingene parası: Bozuk para için

Çingene kavgası: Sözlü ve küfürlü kavga için

Çingene çergesi: Derme çatma, pis yer için

Çingene pembesi: Göz alıcı, çiğ, pembe renk için

Çingene borcu: Ufak tefek borç için kullanılan deyimlerdir.

Bu tür tanımlamalardaki önyargılar, Gacolarla Çingenerlerin normal ilişki kurmasına engel olmakta, Çingenerlerin daha herhangi bir bağlantı kurulmadan ötelenmesine neden olmaktadır. Çingenerler hakkındaki bütün bu olumsuz yargılar onları yeterince tanımamaktan kaynaklanmaktadır.

5. ÇİNGENELERİN KİMLİK ALGISI:

Çingene adı Eyüpoğluna göre (1998: 146), Farsça Çengiyân’dan (Çengâne, Çingâne, Çingene) gelmektedir. Çingenerler başlangıçta ‘çeng’ çalmaları nedeniyle kendilerine çalgıcılar anlamında Çengiyân denilmiş, daha sonra ağız farklılıkları yüzünden Çingân biçimine girmiştir. Özkan’a göre (2000:8) ise ‘ilk olarak Türkçede kullanılan Çingene kelimesi ‘çengi-gan’ veya ‘çengi-gane’ yani çengicilik, çengilik yahut çengi’lerden gelmektedir. Özkan’a göre bu kelimenin oyun, eğlence, çalgı ve dans gibi anlamlarda kullanılması önemli bir göstergedir. Dansöz kız ve kadınlar da ‘çengi’ kelimesiyle ifade edilmektedir.

Türkiye’de Çingenerler, genelde ‘Çingene’ adıyla anılmaktadır. Ancak bölgelere göre değişik adlar da kullanılmaktadır. Anadolu’nun çeşitli (Orta, Doğu ve Güneydoğu) bölgelerinde yaşayan Çingenerler renklerinin esmer olması dolayısıyla ‘Poşa’ ya da ‘Boşa’, ‘Karaçi’, ‘Mutrip’ya da ‘Mıtrıp’, ‘Kıpti’, ‘Elekçi’, ‘Cono’, ‘Köçer’ gibi adlarla çağrılmaktadır. Akdeniz bölgesinde yaşayan Çingenerler, genellikle ‘Arabacılar’, ‘Cono’lar, ‘Sepetçi’ler olarak anılmaktadır (Arayıcı,2008:242). Özkan’a göre ise (2004: 4), Çingenerler farklı bölgelerde farklı isimler almaktadır. Roman (Batı Anadolu ve Trakya), Mutrib (Van ve Arda-

han civarı), Elekçi (Orta Anadolu'da), Poşa (Erzurum, Artvin, Erzincan, Bayburt ve Sivas illerinde), Esmer vatandaş, Köçer, Arabacı (Anadolu'nun pek çok ilinde), Sepetçi (Akdeniz ve Ege bölgelerinde), Cano (Adana'da) Çingeneleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bunların dışında Bulgaristan'dan gelerek Kayseri, Adana, Osmaniye, Sakarya ve Çorum illerinde yerleşen Çingener için Haymantos ve Erzurum'daki bir grup Çingene içinde Şıhbızanlı isimleri kullanılmaktadır. Ayrıca, K(G)ıpti ismi de yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Kıpti ismi İngilizcedeki 'Gypsy' gibi Çingenerin Mısırlı olduklarını veya Mısırdan geldiklerini tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Resmi dilde ise çoğunlukta 'esmer vatandaş' tanımlaması tercih edilmektedir (Özkan, 2000: 31).

Aslında dünyada Çingenerin nasıl isimlendirileceği, hangi adlandırmanın Çingeneri tanımlamak için kullanılacağı konusu tartışmalıdır. Gypsies (Çingener) isminin bugünkü yaygın kullanımı çerçevesinde Hancock (2002: XXI) şunları söylemektedir. " Gips veya Gypsy ismi, 16. ve 17. yüzyıllarda değişik şekillerde yazılmış; Egipcian, Eypcian, Gypcian, Gipcian ve Egyptian'dan gelir. Günümüzde Gipsy ismi nadiren kullanılırken, 1888'de kurulan Gypsy Lore Society 'Gypsy' ismine yaygınlık kazandırmıştır. Ancak Hancock, " Gypsy ismi yerine, tüm dünya Çingenerini tanımlamak için 'Roma' veya 'Romani' adının kullanılmasını savunmaktadır. Hancock'a göre 'Romani' adının kullanılmasının iki temel nedeni vardır. Birincisi, Çingener Mısırlı (Egyptians) değildir. İkincisi, ismin taşıdığı olumsuz imajlardır. Romani ismi, bizim insanlarımızın kullandığı üst bir kimlik, tanımlama olacak demektir (2002: XVIII, Aktaran: Kolukırık, 2009: 142-143). Roma adının kullanımına farklı bir açıdan yaklaşan Lewy'e göre (1999: 87) ise, bazı yazarlar, Gypsy (Çingene) kelimesini pejoratif bulduğundan 'Roma' adını kullanmaktadır. Aralarında pek çok Çingene yazarında bulunduğu diğerleri de, tarihsel bütünlük sırasını bozmamak ve bu isim altında acı çekmişlerin arasındaki kardeşliği açıklamak için Gypsy kelimesinin kullanımında ısrar etmektedir (Aktaran: Kolukırık, 2009: 143). Dünyada Rom ya da Roman adlandırılmalarının kullanılmasının altında yatan neden Çingene (Gypsy) veya diğer adlandırmaların olumsuz, küçültücü anlamlar ifade etmesidir.

Çingeneri tanımlamak üzere kullanılan bu isimlendirmeler ve isimlendirme konusunda yaşanan bu kargaşalar onlar açısından yeni bir durum değildir. Zira Çingener diasporik bir kimliğin parçası olarak yaşadıkları her yerde farklı isimlendirmeler almışlardır. Bu isimlendirmelerin en önemli özelliği ise Çingener açısından yeni bir doğuşun varoluşun simgesi olmasıdır. Türkiye Çingeneri açısından 'Roman' ismi de bu yeni varoluşun tanımına karşılık gelmektedir (Kolukırık, 2009: 60).

Türkiye’de Çingene kelimesi genelde aşağılayıcı, küçültücü anlamlarda kullanıldığı için Çingenerler bu ismi kullanmak istememektedirler. Çingene tanımlaması yüzüstü, yılışık, arsız, göçebe, cimri, hırsız, kavgacı, küfürbaz, pis gibi olumsuz ifadeleri içerir. Hatta bu durum Türkiye Büyük Millet Meclisinde 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı İskân Yasasının 4.maddesinde ‘*Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, göçebe Çingenerler, casuslar ve memleket dışına çıkartılmış olanlar, Türkiye’ye muhacir göçmen olarak kabul edilemezler*’ şeklinde ifade edilmektedir (Arayıcı,2008:244). Çingenerler göçmen olarak kabul edilmeyen, anarşistler, casuslar ve ülke dışına çıkarılanlarla birlikte anılmışlardır. Bu durum Çingenerlerin sadece toplum tarafından değil devlet tarafından da aşağılandığını, potansiyel suçlu olarak görüldüğünün açık bir ifadesidir.

Çingenerlerin kendilerine dair algıları yapılan araştırmalarda gözlenmiştir. Çingenerler kendilerini Çingene olmayanlara (Gaco’ya) karşı Roman olarak ifade etmektedirler. İzmir Tarlabası Çingenerlerinin üzerinde yapılan bir araştırmada Romanların Çingene’den farklı oldukları söylenmiştir. Burada görüşülenlerin kendilerini Çingene’den ayrı tutma çabalarının olduğu gözlenmiştir. Roman adının öne çıkarılması, kamusal söylemde Romanlığın Çingeneleşme göre istenilen ve kabul edilen bir tanımlama olmasından kaynaklanmaktadır (Kolukırcık, 2007: 47 ve 2009: 63).

Çingenerler, kendilerini Roman olarak kabul ederken aslında göçebe olmadıkları, buldukları yerin yerlisi olma anlamında kullanılmaktadırlar. Çingene isminin kötü anlamını onların da kabul ettiğini ‘*Çingene çadırda yaşayandır. Her türlü kötülük vardır onda. Adam bile keserler*’ ifadelerinden açıkça görmek mümkündür. Çingenerler, Romanlığı Çingene olmayanla aynı konumda olduklarını göstermek adına benimsemektedir. Çingenerler, Gacolarla benzeşmek için kimliklerini vurgulamaktan ziyade insan olma bağlamında birleşmek isteyerek duruma daha hümanistik yaklaşmaktadırlar. Çingenerlere göre Roman kimliği ‘istenileni’, ‘temizi’ ve ‘tehlikeli olmayanı’ çağrıştırmaktadır. Bu anlamıyla Roman kimliği, içinde yaşanan toplumla kurulmak istenen ilişki noktasında bir köprü konumunda ve anahtardır. (Kolukırcık, 2009: 64-67).

Çingenerler, ‘Çingene’ sözcüğünün kendilerini sürekli aşağılamak, dışlamak, ayrımcılığa tabi tutmak için söylendiğine inanmaktadırlar. Gaco tarafından ‘öteki’leştirilen Çingenerler, ‘Çingene’ kimliklerini sürekli gizleme eğilimindedirler. Gizlemediklerinde ise çeşitli hakaretlere, kovulmalara maruz kalmaktadırlar. Uzun yıllar devlet kademelerinde çalışan, kendisi de bir Çingene olan Mustafa Aksu, kendi öğrencilik yaşamından edindiği deneyimler-

den yola çıkarak lkemizde; Bir ingene olarak ötekileştirilmesi, horlanması konularında şunları söylemektedir: ‘ Yaz tatilinde para kazanmak için Düzce Belediyesi’ne başvurarak, sivrisinek bataklıklarının kurutulması içinde geçici olarak çalışmak istedim. Belediye başkanı Mansur Bey, ingene olduğumu öğrenince kabul etmedi; üstelik kovdu (Aksu, 2003: 16) . Mustafa Aksu’nun kendisi de emeklilik hakkını elde edinceye kadar ingene kimliğini ‘gizlemek’, herkesten saklamak zorunda kalmıştır. rnekte de olduğu gibi ingene adının toplumsal imajına bağlı olarak çoğu ingene, sosyal ilişkilerinde ingene olduğunu söylemekten kaçınmaktadır. Çingenelerin, sınıfsal olarak yükselmek için asimilasyona gönüllü olarak razı oldukları grlmştir.

ingeneler tarih boyunca iki tür politikaya maruz kalmışlardır. Ya şehrin kenar mahallelerine itilmiş yani coğrafi olarak soyutlanmış ya da genel nüfusa karıştırılmaya, asimile edilmeye çalışılmışlardır. İki durumda da görünmez kılınmak istenmiş, birey olarak da toplum olarak da kültürlerini sürdürme haklarından yoksun bırakılmışlardır. Ne tekileştirme ne de asimilasyon politikalarında bireysel haklara, bireysel faaliyetlere yer olmadığı için ingenelerin kimliklerini korumaları oldukça zor olmuştur. Coğrafi olarak konut alanlarının ötelenmesi, ayrı, tanımlı ‘ingene Mahalleleri’nde yaşamaları; bulunduğu ülkenin ekonomik sisteminden ötelenmeleri, çoğunlukla kayıtsız, ‘marjinal’ ekonomide kendilerine yer bulmaları, Roman çocuklarının çoğunlukla yetersiz eğitim almaları; ülkenin merkez siyasi hayatından ötelenmeleri, yetersiz temsil edilmeleri, ötelenmenin çok katmanlılığına işarettir. Bu durum toplum dışında kalma, topluma dhil olma fırsatları bulamama ingeneleri zmsz bırakmaktadır.

ingeneler buldukları toplumda yabancı olarak değerlendirilmektedir. Williams’a göre (1994:2) “her çağda ve her dönemde olduğu gibi ingeneler farklı yaşamları ve farklı yerlerden gelmelerinden dolayı evrensel olarak davetsiz misafir ve yabancı olarak grlmştir”. Yine Mayall (1988: 71) “ ingeneler hakkındaki genel tanımlama ve ana karakter, yabancı orijindir” demiştir. “ ingene olmayanlarca resmedilen ingene imgesi çoğunlukla zgr, vahşi ve doğaya yakın olma gibi özelliklerdir. ingeneler gizemli ve folklorik özelliklerin taşıyıcısıdır (Okely, 1982:2, Aktaran: Kolukırık, 2009: 121). Bunun gibi ifadeler ingenelerin yer aldıkları toplumlardan farklı oldukları, onlara yabancı oldukları vurgusu üzerinedir.

Yabancı kavramı ingene kimliğini analiz etmek için kullanılması gereken temel bir kavramdır. Yabancı ingene olan, yerli (Gaco) ingene olmayan anlamını ifade etmektedir. Yabancıнын teorideki anlamlarına baktığımızda

Bauman’ın yabancı tanımı hayli dikkat çekicidir. Bauman’ın yabancıyı genel anlamda yerleşik hiçbir sınıflamaya uymayandır ve bu yüzden günahkâr olarak değerlendirilir. Her türlü fiziki ve manevi ayrımcılığı yaşayan, potansiyel suçlu ve istenilmeyen özelliklere sahip olandır. Tutunamayandır (Bauman, 1998, 2001, 2003). Çingenelerin yabancı olarak toplumda tutunamamaları, onlara karşı üretilmiş olan olumsuzlamalar en belirgin olarak içselleştirilmiş ve bir karşı duruş olarak savunma halinde kullanılmaktadır. Daha da ileriye gidersek Çingeneler biz ve ötekenden beslenen bir karşı kimlik üreterek varoluşlarını devam ettirmişlerdir. Aslında yabancılıkları onların bunca ötelemeye, aşağılamaya, ayrımcılığa karşı ayakta kalmalarına, kültürlerini sürdürmelerini sağlamıştır.

6. SONUÇ

Çingeneler, geçmişten günümüze değişik adlarla adlandırılmakla birlikte Roman adı daha istenilen ve kabul edilen bir adlandırma olarak kabul edilmiştir. Çingene ismi Gaco (Çingene olmayan) tarafından sadece bir ırkı tanımlamak için değil yapılan işin statüsünü ve niteliğini içerecek şekilde kullanılmıştır. Temel sorun adlandırmaların ötesinde halihazırda olan yanlışlıkların, önyargıların devam ettirilmesidir. Söz konusu önyargıların çıktıkları olan anlatıların Çingene ile Çingene olmayan arasındaki iletişimi etkilemesidir. Bugün Çingeneler, Roman adını Gacoyla benzeşmek, eşit olmak, ötelenmemek adına istemektedirler.

Öte yandan Çingene olmayanla Çingene arasındaki ilişki sonucunda ötelenen Çingene yabancı konumu korumuş, yabancılıkları onlara kendilerini var olma imkânını sunmuştur. Çünkü yabancılık onlara kendileri var kılabilme ve kendilerini yeniden üretebilme imkânını sağlamıştır. Yaklaşık 1000 yıldır toplum sahnesinde yer alan Çingenelerin kimliklerini, geleneklerini nasıl koruduklarının en temel parametresi, yabancılık ve bu yabancılık algısı olmuştur.

7. KAYNAKLAR

- Altınöz, İsmail (2007). ‘XVI. Yüzyılda Osmanlı devlet Yönetimi İçerisinde Çingeneler’. **Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler**. (Hazırlayan: Suat Kolukırık). İstanbul: Simurg Yayınları
- Arayıcı, Ali (2008). **Avrupa’nın Vatansızları Çingeneler**. İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Bauman, Zygmunt (1998). **Sosyolojik Düşünmek**. (Çeviren: Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bauman, Zygmunt (2000). **Parçalanmış Hayat Postmodern Ahlak Denemeleri**. (Çeviren: İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2003). **Modernlik ve Müphemlik**. (Çeviren: İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eyüpoğlu, İsmet Zeki (1998). **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Özkan, Ali Rafet (2000). **Türkiye Çingeneleri**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Marushiakova, E, Popov, V (2006). **Osmanlı İmparatorluğunda Çingeneler** (Çeviren: Bahar Tırnakçı). İstanbul: Homer Yayınevi.
- Gökbilgin, M. Tayyip (1977). Çingene maddesi, **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: Meb Yayınları.
- Kenrick, Donald (2006). **Çingeneler Ganj'dan Thames'e** (Çeviren: Bahar Tırnakçı). İstanbul: Homer Yayınevi.
- Fonseca, Isabel (2002). **Beni Ayakta Gömün, Çingeneler ve Onların Yolculukları** (Çeviren: Özlem İlyas). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kolukırık, Suat (2009). 'Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı'. **Dünden Bugüne Çingeneler**. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Kolukırık Suat (2009). 'Sosyolojik Perspektiften Türk(iye) Çingeneleri'. **Dünden Bugüne Çingeneler**. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Kolukırık, Suat (2009). 'Balkanlar ve Çokkimliklilik: Çingene Kimliğinin Balkanlardaki Görünümü'. **Dünden Bugüne Çingeneler**. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Kolukırık, Suat (2007). 'Madun ve Hakim: Çingene/ Roman Kimliğinin Toplumsal Eleştirisi'. **Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler**. (Hazırlayan: Suat Kolukırık). İstanbul: Simurg Yayınları.